

Litteraturkrönika 2022

Av Lars-Olof Delsing, Lars-Erik Edlund, Karl G. Johansson,
Catrin Norrby och Jan-Ola Östman

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade enligt följande: allmänt nordiskt * fornvästnordiska * danska * svenska * egenamn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-O.D., L.-E.E., K.G.J., C.N. eller J.-O.Ö.

*

Adam Horn af Åminne, Från person till person. Avvecklingen av nordisk personkongruens ur ett diakront typologiskt perspektiv, 288 s., Uppsala 2022 (Uppsala universitet). (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavica Upsaliensia 21.) ISBN 978-91-513-1394-8; ISSN 0081-6809. Denna innehållsrika doktorsavhandling behandlar alltså verbkongruensens avveckling i de nordiska språken, men specifikt i svenskan. Den tar sig an problemet ur ett brett perspektiv, och i det inledande kapitlet preciseras bl.a. syftet: "När verbal personkongruens avvecklas i ett språk, och upp till sex former reduceras till en enda, vilken form är det då som slutligen kvarstår – och varför?" Detta följs av tre forskningsfrågor som utgår från typologiska iakttagelser om vad som är naturligt för mänskliga språk, hur detta syns i de nordiska språken från äldre språkskeden och till yngre och i deras dialekter. Hela tiden är det fråga om avveckling, eller om man så vill formförenkling. Först ges en noggrann refererande genomgång av denna avveckling i hela det nordiska området, och sedan studeras bortfallet i sydvästsvenska varieteter (som behållit verbkongruens länge). Denna undersökning består i första hand av två fallstudier, en från Marks och Kinds härader i Viskadalen i sydvästra Västergötland, och en från Östra Göinge härad i nordöstra Skåne. I båda fallen bygger förf. på material ifrån Isof, för den västgötska undersökningen 36 intervjuer representerande 30 socknar i de två häraderna (med angränsande socknar), och för den skånska undersökningen 21 intervjuer representerande 7 socknar. Boken avslutas med en diskussion av de framkomna resultaten. Det ska sägas att förf. i begreppet personkongruens räknar in numeruskongruens, och avhandlingen tar alltså upp bortfallet av de två numerusformerna som ofta kvarstår till sist som ett fall av personkongruens. Det får ses som en skönhetsfläck i en för övrigt mycket gedigen och innehållsrik avhandling

att det inte preciseras ordentligt att personkongruens ses som överordnat begrepp; jag hade föredragit termen *verbkongruens*. Detta skall dock inte skymma avhandlingens många förtjänster.

Genomgången av utvecklingen i de nordiska språken är föredömlig och en bra startpunkt för alla studier av fenomenet. Den sydvästsvenska verb-böjningen preciseras också tydligt, inte minst genom illustrativa tablåer och kartor. Situationen i hela Norden ges exempelvis på karta 7 (s. 118) och den sydvästsvenska situationen på karta 10 (s. 148). I kapitel 6 ges en intressant diskussion om horisontell och vertikal dialektutveckling som diskuterar båda typerna av förlopp. Förf. diskuterar den möjliga utvecklingen i Sydsverige. Detta illustreras väl i karta 14, vilken är hypotetisk, men ändå ger god konkretion åt förslaget. I kapitel 6 görs också kopplingar till den allmänna samhällsutvecklingen, och som läsare blir man också positivt överraskad av förf:s uppslagsrikedom, då man kommer till kartorna på sidan 172, där förf. kan visa en ganska slående överensstämmelse mellan kvardröjande pluralböjning i Skåne med lågt bilinnehav 1920. Detta är en av många intressanta iakttagelser i denna avhandling. Sammantaget kan alltså förf. framför allt luta sig mot den omfattande genomgång av utvecklingen i alla de nordiska språken samt de två fallstudierna av sydvästsvenska dialektområden. Detta ger rika möjligheter till att diskutera mekanismerna i förändringsprocessen. I diskussionen som avslutar avhandlingen behandlas bl.a. utvecklingens drivkrafter och strategier. Här fastnar författaren till sist för strategierna *ignorera* och *reparera*, där den förra är allmännare i Norden i stort medan den senare mera inskränks till "konservativare varieteter". Diskussionen avslutas med resonemang om typologiska implikationer. Avhandlingen avslutas med en engelsk sammanfattning. Den innehåller också listor på de många kartor, tablåer, figurer och tabeller som förekommer i avhandlingen och som ger mycket nytt vetande om verbkongruensens försvinnande.

L.-O.D.

*

Kate Heslop, Viking Mediologies. A New History of Skaldic Poetics, 296 s., New York 2022 (Fordham University Press). ISBN 978-0-8232-9825-9. Skaldediktsforskningen har under senare år fått ett kraftigt energitillskott med det stora utgivningsprojektet som i nuläget omfattar 6 delar och beräknas vara fullfört under de närmaste åren. Materialet föreligger därmed i en tillgänglig och uppdaterad utgåva som ger nya möjligheter för spännande forskningsprojekt. Ett gott exempel på det föreligger i Kate

Haslops bok om Viking Mediologies. När bokens titel också utlovar "A new history of skaldic poetics" kunde man tänka sig att författaren tar på sig en stor uppgift i en bok som omfattar 296 sidor. Men titeln är signifikant: ambitionen med boken är uppenbart inte att skriva en konventionell skaldediktens historia med genomgång av alla skalder, namngivna eller anonyma, och utvecklingslinjer i bruket av kenningar, versmått etc. generellt och hos den enskilda skalden. En sådan historia skulle ha krävt betydligt mer utrymme och ha representerat en mer traditionell syn på hur utveckling och kronologi ska behandlas. Heslop väljer en annan väg och skriver en historia om hur diktning och media samspelar, hur media är med och formar mentaliteten hos skalder och åhörare. Hennes studie handlar därmed om hur diktningen förhåller sig till det kollektiva minnet, och hur detta samspelar med medier som vikingatidens runstenar eller de senare handskrifter som bär traditionen. Det kognitiva perspektivet involverar frågor om synintryck och hur syn och kunskap förmedlas i diktens form. Även rösten och hörseln är viktiga för Heslops förståelse av skaldedikten. Hon argumenterar för att diktningen i medeltidens lärdomstradition och undervisning förknippas med musik snarare än med språk och retorik. Själva traderingen av diktningen blir central för Heslop. Hon konstaterar i sin sammanfattning att dikterna som vi har dem bevarade representerar en tradition av *re-writing* där mediet spelar en viktig roll: "As this summary suggests, transmission also looks different from a medial viewpoint. In a more processual, less author-centric account of skaldic poetics, the data of manuscript transmission can no longer be discounted as textual corruption. Rather they are the traces of a complex and ramifying practice of re-writing" (186). Kate Heslop presenterar med sin bok ett imponerande och originellt arbete fullt av nya tankar om poetik och skaldedikt från vikingatiden och i medeltidens tradering. Hennes teoretiska medvetenhet och tydliga fokus på metod tillåter henne att i ett relativt begränsat format ge oss nya insikter om skaldedikten poetik.

K.G.J.

Nicolas Meylan, *The Pagan Earl. Hákon Sigurðarson and the Medieval Construction of Old Norse Religion*, 264 s., Odense 2022 (University Press of Southern Denmark). (*The Viking Collection* vol. 26.) ISBN 978-87-408-3424-6. Traditionellt har de norröna och latinska krönikorna om Norges äldsta historia, trots angrepp från källkritiskt håll, länge betraktats som speglingar av, eller rentav sanningsvittnen till förkristen religion. I föreliggande bok går Nicolas Meylan till verks med ett annat perspektiv, hur medeltidens skribenter konstruerade minnen om en förkristen tid

med intentionen att använda dem i en samtida diskurs om kungen och den framväxande statsmakten representerad av kungen. Med utgångspunkt i avsnitt i historierna om Hákon jarl Sigurðarson (enligt *Heimskringla* föddes han 937 och han framställs som en sann "hedning" i de bevarade källorna) presenterar Meylan ett antal delstudier som belyser bruket av jarlen och den "hedniska" förtiden. Men Meylan är egentligen inte intresserad av den eventuellt historiske jarlen. Han söker, trots att boken presenteras som en biografi över Hákon, snarare efter en tolkning av framställningen av Hákon i de senare texterna som en litterär skapelse med tydliga intentioner. Genom att analysera de olika avsnitten ur ett kristet, medeltida perspektiv på frågor om gudomligt ursprung genom genealogier, offer som maktmedel, det sakrala kungadömet, gudatempel med gudar och gudinnor, liksom kristnande och myter, offring av människor, ödets roll och religionen i sig själv kan Meylan visa hur dessa inom den moderna religions- och mytforskningens välkända temata alltid i källorna används för en diskussion om samtidens förhållanden. Det konstruerade minnet har en funktion för att legitimera samtidens ideologiska hållningar. Genom bokens tio kapitel presenteras delstudier av de nämnda temata. Historierna om jarlen behandlas som om de faktiskt ingår i en biografi, men i varje kapitel leder framställningen till en fördjupad syn på bruket av de konstruerade minnena som del av skribenternas intention snarare än vittnen till vad som verkligen skedde. Genom att renodla detta perspektiv blir Meylans framställning mycket övertygande och den borde få inflytande på hur vi fortsätter utforskningen av medeltidens intressanta texter som speglingar av sin samtids mentalitet och skriftbruk. K.G.J.

Edward Pettit, The Poetic Edda. A Dual-Language Edition, xvi+878 s., Cambridge 2022 (Open Book Publishers). ISBN 978-1-80064-772-5 (paperback), 978-1-80064-773-2 (hardback). Norrön filologi är generellt ett av de områden inom det vi traditionellt menar med nordiska språk som har en internationell appell. Detta gäller i högsta grad för eddadiktningen som lockar studenter och forskare från många av världens ledande universitet. Edward Pettit är utbildad vid King's College, London, och lärde sig grunderna vid Birkbeck, University of London. Pettit har nu tagit sina kunskaper i norrön diktning i bruk till att genomföra ett omfattande projekt: utgivning av eddadiktningen med en parallell översättning till engelska och en omfattande kommentar till varje dikt. Och just på grund av eddadiktningens internationella forskningsmiljö är hans utgåva ett välkommet bidrag "intended mainly for beginning students of Old Norse, students of other medieval Germanic literatures, and interested

academics in other fields” (11). Förutom kortfattade presentationer av de individuella dikterna ger utgåvan textkritiska kommentarer och en omfattande notapparat med förklaringar och diskussion av enskilda översättningsproblem med mera. Notapparaten för en enskild dikt kan ofta omfatta ett par hundra noter. Dessutom finns det en kort bibliografi för vidare läsning för varje dikt. Som Pettit påpekar kunde det naturligtvis ha funnits anledning att öka antalet kommentarer och att samla mer heltäckande bibliografier, men boken omfattar redan i nuläget närmare 900 sidor! Som en kompensation hänvisar Pettit intresserade studenter (och forskare) till det stora tyska kommentarverket *Kommentar zu den Liedern der Edda* (1997–2019) som erbjuder mer detaljerade kommentarer (på tyska). Med sin utgåva har Pettit definitivt lämnat ett viktigt bidrag till den internationella utbildningen av nya generationer studenter som intresserar sig för eddadiktningen så väl som norrönt mer generellt.

K.G.J.

Dario Bullitta & Natalie M. van Deusen (red.), Sainthood, Scriptoria, and Secular Erudition in Medieval and Early Modern Scandinavia. Essays in Honour of Kirsten Wolf, 462 s., Turnhout 2019 (Brepols). ISBN 978-2-503-59548-1. När Kirsten Wolf nu får en festskrift för att markera sin 60-årsdag i november 2019 består den av ett rikt urval av artiklar som sträcker sig över de forskningsområden som hon intresserat sig för i sitt arbete. Boken består av arton bidrag ordnade tematiskt i sju avdelningar. Den största delen av bidragen behandlar varierande perspektiv på helgon och skildringen av dessa från medeltiden och in i tidig modern tid. I en första avdelning diskuterar Thomas A. DuBois hur man tolkade bilder under medeltiden med utgångspunkt i Gregory den stores syn på bilderna som texter för dem som inte kunde läsa. Marianne Kalinke närmar sig bilderna från ett hagiografiskt perspektiv. Hon koncentrerar sin framställning på en målning i Vamlingbo kyrka på Gotland. I den följande avdelningen är medeltida helgonkult i fokus. Ásdís Egilsdóttir skriver om hur känslor framställs i de medeltida texterna, främst i de isländska biskopssagor som lyfte fram biskoparna som helgon. Margaret Cormack behandlar två beskrivningar av mirakler knutna till St Cecilia, de enda bevarade där ett utländskt helgon tillskrivs mirakler på Island. I Jón Viðar Sigurðssons bidrag lämnar vi det jordiska; här diskuteras de två helgonsagorna om St Mikael och St Nikolas tillskrivna den benediktinske munken Bergr Sökkason. Bokens tredje avdelning är helt ägnad åt den Guðmundr Arason, biskop på Hólar under 1200-talets första hälft. Gottskálk Jensson argumenterar utifrån bevarade texter för att det funnits en latinsk

vita om biskopen som senare använts vid sammanställningen av de norröna sagorna. Därefter diskuterar Shaun F. D. Hughes utformningen av berättelsen om trollkvinnan Selkolla som en del av aktiviteterna för att ge Guðmundr helgonstatus. I en fjärde avdelning samlas texter med studier av tidig-modernt material. Þórunn Sigurðardóttir behandlar en hyllningsdikt från 1600-talet till en kvinna vid namn Helga Aradóttir med frågor om författarskap och proveniens. Margrét Eggertsdóttir diskuterar frågor om kontinuitet i den kristna tron i reformationens Island representerad i i diktning om heliga män och kvinnor, här exemplifierat med dikten *Verónikukvæði*. Svanhildur Óskarsdóttir studerar hur gudsmödrar Marias popularitet speglas i handskriften Lbs 3013 8vo (Landsbókasafn, Reykjavík) från andra hälften av 1700-talet. I en sista artikeln i den här avdelningen presenterar Natalie M Van Deusen dikten *Kvendæmaþáttur* (En modell för kvinnor) och etablerar en utgåva av texten. Bokens andra huvudtema rör lärdoms litteraturen. Siân E. Grønlie närläser ett avsnitt från Genesis 22 som föreligger i compilationerna av bibliskt material som går under beteckningen 'Stjórn'. Hon visar med sin analys vikten av att gå tätt på texten för att nå en djupare förståelse av texttraditionen. Dario Bulitta presenterar därefter en grundlig paleografisk och kodikologisk studie av handskriften AM 624 4to (The Árni Magnússon Institute for Icelandic Studies, Reykjavík) följt av en diskussion om proveniens och innehåll. Nu följer en avdelning med studier av skaldedikt. Russell Poole tar utgångspunkt i den muntliga traditionen för att diskutera östnordiska drag i äldre skaldedikter. Därefter behandlar Margaret Clunies Ross vad hon kallar post-klassiska *kenningar* som hon menar uppvisar en felaktig förståelse hos skalden för det äldre kenningsystemets regler. Slutligen fortsätter Martin Chase diskussionen om *kenningar*, nu *kenningar* för diktning som de föreligger i en grupp av dikter benämnd *Trúarkvæði* (Dikter om tro). Chase visar hur dessa dikter speglar en ny hållning till bruket av *kenningar*. I en avdelning om världslig lärdom diskuterar Úlfar Bragason den isländske sagaförfattaren och politiske ledaren Sturla Þórðarson som ett moraliskt vittne till sin samtid. Här för Úlfar vidare sin viktiga läsning av *Sturlunga saga* som en litterär text snarare än ett sanningsvittne till historiska händelser. Todd Michelson-Ambelang argumenterar för en ny tolkning av det Guðrún Ósvífrsdóttir i *Laxdæla saga* säger om vem hon älskat mest och föreslår att svaret snarare än att vara en av hennes män ska vara att hon ska ses som Kristi brud. Avslutningsvis presenterar boken en bibliografi för Kirsten Wolfs publikationer som också inkluderar texter som är under publicering eller rentav under utarbetning. Kirsten Wolf är

ju fortfarande en aktiv och produktiv forskare som vi kan vänta oss fler publikationer från under många år framöver! K.G.J.

Christopher D. Sapp, Dating the Old Norse Poetic Edda. A multifactorial analysis of linguistic features, xii + 246 s., Amsterdam 2022 (John Benjamins). ISBN 978-90-272-1115-6. Dateringen av eddadiktningen har sedan den norröna filologins etablering som ett modernt forskningsfält vid inledningen av 1800-talet varit ett centralt problem. De tidigaste försöken på området utgick mer eller mindre från att dikterna var urgamla och hade traderats muntligt genom århundradena. Redan under det första seklet av utforskning av dikterna flyttades emellertid gränsen för deras tillblivelse allt längre fram och de som fortfarande trodde på en muntlig tradering nöjde sig nu med att datera de flesta av dikterna till 900-talet och dessutom sätta en senare datering på vissa dikter. Med den omfattande forskningen om muntlig tradition och literacy under de senaste sextio åren har eddaforskarna delats in i vad som med många reservationer för variation kan karakteriseras som två huvudläger: å ena sidan de som fortfarande tänker på de bevarade dikterna som representativa för stabila texter som dateras till flera århundraden före de första skriftliga källorna, å andra sidan de som ser den muntliga traditionen som ogripbar i sin fullkomliga tystnad med undantag för att de skriftliga källorna antyder att det funnits en tradition, detta samtidigt som de betraktar dikterna som litterära texter bevarade i 1200- och 1300-talshandskrifter (ibland rentav senare). Christopher D. Sapp placerar sig entydigt i den förstnämnda gruppen. Dikterna som de föreligger i handskrifterna blir därmed representativa för en muntlig tradition som kan ges en absolut datering flera århundraden tidigare. Med utgångspunkt i en databas med de aktuella dikterna genomför Sapp inledningsvis ett antal studier av kriterier som tidigare använts för dateringen. I flera fall kommer han till negativa resultat. Han genomför därefter ett antal kvantitativa undersökningar som han anser ger säkra indikationer på hur de individuella dikterna kan dateras. Till skillnad från tidigare dateringskriterier är de valda kriterierna enligt Sapp objektiva: "Linguistics and metrical criteria, on the other hand, do not rely on subjective judgments about the content or style of a poem, but instead involve features that can be quantified" (46). Men tolkningen av kvantifierbara data är så vitt jag kan förstå fortfarande forskarens uppgift, baserad på insikter om materialets status och de enskilda dragens signifikans; frågan är om Sapps metod är mindre subjektiv än någon av dem han kritiserar. Intressant att notera är att det i en bok om eddadiktningens datering inte finns en referens till Gustaf Lindblads *Studier i Codex regius*

av äldre eddan (1954). Kanske kunde en jämförelse mellan det föreliggande arbetet som förutsätter fast formade dikter i en muntlig tradition och Lindblads närgående läsning av traderingen av dikter i skrifttraditionen ha modifierat Sapps tvärsäkra tro på den kvantitativa metodens objektivitet och överlägsenhet över en grundlig läsning av det faktiskt bevarade materialet i handskriften Codex regius? Frågan om dateringen av eddadiktningen har fått ytterligare ett bidrag, men det är inte säkert att vi kommit så mycket närmare ett mer definitivt svar. K.G.J.

François-Xavier Dillmann (övers.), Snorri Sturluson. Histoire des rois de Norvège. Deuxième partie. Histoire du roi Olaf le Saint, 1245 s., Paris 2022 (Gallimard). ISBN 978-2-07-075876-0. Den norröna litteraturen möter intresserade läsare över hela världen. Nu är *Heimskringla*, den stora samlingen av krönikor om de norska kungarna attribuerad till Snorri Sturluson på väg att bli översatt till franska av François-Xavier Dillmann, professor emeritus vid Sorbonne-universitetet i Paris. Det första bandet som innehåller sagorna om de tidigare kungarna, från *Ynglingasagan* till *Óláfs saga Tryggvasonar*, utkom redan 2000; man kan tryggt säga att Dillmann har gjort översättningsarbetet till sitt livsverk. Förutom den franska översättningen innehåller boken en introduktion till texten och en omfattande kommentardel (649 sidor), korta beskrivningar av handskrifter till sagan och andra källor, en bibliografi, släkttavlor och kartor och slutligen ett användbart register. K.G.J.

Minjie Su, Werewolves in Old Norse-Icelandic Literature. Between the Monster and the Man, 225 s., Turnhout 2022 (Brepols). ISBN 978-2-503-59600-6. Monster och andra varelser i utkanten av eller utanför samhället har ofta väckt medeltidsforskningens intresse. Detta gäller inte minst varulven, människan som förvandlas till en varg och fördrivs ut i vildmarken, temporärt eller i värsta fall för evigt. Nu presenterar Minjie Su en större studie av varulven i den norröna litteraturen. I fem kapitel behandlas frågan ur olika perspektiv. Ett första kapitel behandlar den roll skinnet spelar i varulvslitteraturen. Därefter följer ett kapitel om klädernas betydelse. Varulven har t.ex. behov för att finna sina mänskliga kläder när den återvänder till mänsklig skepnad. Även varulvens förhållande till mat, vad en varulv kan eller inte kan äta, behandlas i ett tredje kapitel. Varulven rör sig i utkanten av samhället. Därmed blir landskapet där den befinner sig liksom dess uppfattning av landskap och värld relevanta studieobjekt. Detta behandlas i bokens fjärde kapitel. Slutligen diskuterar Minjie Su varulvens funktion (eller kanske mer riktigt: funktioner) i den

norröna litteraturen. Särskilt fokus ligger här på skildringen av varulvar i den norska *Konungs skuggsjá*. Med sin grundliga genomgång och sina analyser har Minjie Su visat bredden i skildringarna av varulvar och hur olika perspektiv kan ge oss en mer fullständig bild av deras roll mellan monster och människa i den norröna litteraturen. K.G.J.

Andreas Schmidt & Daniela Hahn (eds), *Unwanted. Neglected Approaches, Characters, and Texts in Old Norse-Icelandic Saga Studies*, 312 s., München 2022 (Utzverlag). ISBN 978-3-8316-4942-6. Det har länge varit vanligt att inom kulturhistorisk forskning använda begreppet *den andre* när man diskuterar kulturers behov för att etablera motbilder, de andra, som inte följer kulturens normer. I den här boken samlas en grupp unga forskare omkring ett mer avgränsat fenomen som ändå ofta i de enskilda kapitlen blir synonymt med *den andre*, alltså *the unwanted*. Det visar sig att begreppet dessutom inte används enbart för att diskutera motiv i sagalitteraturen, utan även knyts till forskarnas egen situation; de känner sig oönskade i akademiska sammanhang där de inte alltid kan se en framtid med fast anställning. Huvuddelen av kapitlen i boken handlar emellertid om analyser av sagatexter. Alexander J. Wilson diskuterar skaldernas utanförskap och relation till kvinnor. Sebastian Thoma ser närmare på genusperspektiv på *níð* i *Njáls saga*. Anita Sauckel ser Skarpheðinn i *Njáls saga* som en ung bråkmakare som bryter gränser. Lucie Korecká behandlar den oönskade och utstötte som hjälte i *Arons saga Hjörleifssonar* och *Sturlunga saga*. I Rebecca Merkelbachs kapitel diskuteras utanförskapet i relation till sena, så kallat "post-klassiska sagor" som exempelvis *Króka-Refs saga* och *Víglundar saga*. Därefter följer ett kapitel som mer fokuserar på den efter-medeltida traderingen av sagorna. Zuzana Stankovitsová argumenterar för att det som tidigare ofta betraktats som korruption av texterna snarare ska ses som resultat av samtidens reception och smak som därmed bör studeras i sin egen rätt. Yoav Tirosh presenterar en jämförande läsning av *Ljósvetninga saga* och Tommy Wiseaus för de flesta helt okända film *The Room* från 2003. I Mathias Kruses kapitel flyttas intresset till de så kallade *ævintýri* representerade av *Callinius saga* där djävulen själv kanske är den mest oönskade skepnad vi kan föreställa oss. I bokens slutkapitel argumenterar Jan Alexander van Nahl för nya sätt att närma sig de norröna krönikorna. Det är inte lätt att finna den röda tråden för bokens tema, *the unwanted*, men det enskilda kapitlen innehåller mycket intressant läsning. K.G.J.

Dansk editionshistorie, hovedredaktør: Johnny Kondrup, Charlottenlund 2021: Volym 1. *Udgivelse af græsk og latinsk litteratur, redigeret af Christian Troelsgård under medvirken af David Bloch*, 851 s.; Volym 2. *Udgivelse af norrøn og gammeldansk litteratur, redigeret af Britta Olrik Frederiksen*, 896 s.; Volym 3. *Udgivelse af dansk litteratur, redigeret af Johnny Kondrup*, 767 s.; Volym 4. *Litteraturlister og registre*, 421 s. ISBN 978-87-635-4684-3. Fyrbandsverket *Dansk editionshistorie* om nära 3 000 trycksidor är resultatet av ett tvärvetenskapligt projekt med målet att kartlägga de vetenskapliga editioner som utgivits i Danmark eller av danska forskare från boktryckarkonstens inträde på scenen cirka 1500 fram till vår tid. Det *danska* i *Dansk editionshistorie* innebär en angivelse av editionernas institutionella ram, alltså de utgivningssällskap, förlag etc. som varit engagerade i arbetet. Utgivarna kan *de facto* vara andra än danskar, och också danskar som publicerat utgåvor utgivna i andra länder finns representerade. Finansiär för projektet har varit Velux Fonden, det har bedrivits av sammanlagt tjugosex forskare åren 2011–2016 och avslutades alltså 2021 i och med utgivningen av de fyra här aktuella volymerna. Editionshistoria är ett relativt nytt forskningsområde, ett område som avser att beskriva utgivningsverksamhet i sig med dess specifika mål, metoder, resultat och institutioner. Veterligen är detta första gången ett så brett anlagt arbete presenteras på editionshistoriens område, varför vi sålunda här har att göra med ett pionjärarbete. De utgivningsprinciper som utgivaren väljer ger som bekant ramarna för litteraturforskarens arbete, därför är det viktigt att stanna upp just vid de principer textutgivaren valt att använda sig av och analysera dem. *Dansk editionshistorie* ger rika möjligheter att betrakta utgåvor från skilda tider utifrån detta perspektiv. Johnny Kondrup – verksam som professor i nordisk litteratur vid Köpenhamns universitet och medredaktör och medutgivare av *Søren Kirkegaards Skrifter* och *Grundtvigs Værker* – är verkets huvudredaktör, och måste prisas för insatsen att ha lett detta stora projekt och fört det i hamn. Vid hans sida har funnits den mångsidiga nordisten Britta Olrik Frederiksen, verksam vid Det Arnamagnæanske Institut/Arnamagnæanske Samling, latinisten och doktorn i byzantinsk musikforskning Christian Troelsgård och professorn i grekiska och latin David Bloch, de båda sistnämnda även de knutna till Köpenhamns universitet. Anmälan här kommer att fokusera på den andra volymen som behandlar västnordisk och dansk medeltidslitteratur, men de andra delarna skall naturligtvis också beröras. I volym 1 möter läsaren en genomgång av utgåvor av grekisk och latinsk litteratur, vilket inkluderar antika texter men också arbeten på latin från medeltid och framåt. Konkret behandlas utgåvor

från cirka 1500 till 2010-talet. Volymens redaktörer är Christian Troelsgård, vilken här biträtts av David Bloch. Efter en allmän inledning som berör hela verket – vilken redovisar förarbeten, teoretiska utgångspunkter och avgränsningar och som bör läsas för att förstå utgångspunkterna för arbetet – följer ett kapitel sammanställt av Troelsgård och Bloch som innehåller avsnitt om bl.a. latin och danska i bokkulturen, om handskrifter och handskriftskultur respektive typografisk bokkultur samt om utgivningspraxis och om hur utgivningsverksamhet rent praktiskt kan te sig och vilka hjälpmedel som står till buds. Därefter följer en noggrann redovisning av fem seklers utgivningsverksamhet, sammanställd av en rad forskare utöver Troelsgård och Bloch, närmare bestämt Klaus Alpers, Ivan Boserup, Adam Bülow-Jacobsen, Sten Ebbesen, Markus Hedemann, Anders Leegaard Knudsen, Fritz Saaby Pedersen och Karen Skovgaard-Petersen, alla med ypperliga meriter på det klassiska området. Det huvudintryck man får beträffande de aktuella danska utgåvorna av grekisk och latinsk litteratur är att danska utgivare hela tiden starkt inspirerats av experter från andra länder, men uppenbarligen finns även viktiga *danska* bidrag som kan lyftas fram. Främst kan nämnas de insatser som Johan Nicolai Madvig och hans elever står för vad gäller textkritiskt arbete, både teoretiskt och praktiskt. Om detta kan man läsa i en följd av bidrag av bland andra Ivan Boserup (om Madvig och klassisk-filologisk textutgivning), författarduon David Bloch och Sten Ebbesen (om Madvig och Ciceros *Om afgränsning af goder og onder*) och Christian Troelsgård (om Johan Ludvig Heibergs utgåvor av grekisk naturvetenskap). Ett kapitel i volym 1 som verkligen ger mersmak är specialstudien av femhundra år av utgivning av Saxos Danmarkshistoria (1, s. 797–848). Studien är sammanställd av Troelsgård, och utifrån konkreta exempel får man här upplysande inblickar i olika praktiska och teoretiska överväganden som gjorts inom den danska editionshistorien över tid. Ytterligare en hel del skulle kunna sägas om den första volymen om 851 sidor, men dessa smakprov får räcka. Den andra volymen ägnas utgåvor av västnordisk och dansk medeltidslitteratur; vi återkommer strax till den. Den tredje volymen är redigerad av huvudredaktören Johnny Kondrup själv och behandlar utgåvor av dansk litteratur under femhundraårsperioden från cirka 1500. Olika filologiska frågor tas inledningsvis upp av redaktören vilken skriver om nyfilologi, om upprättandet av stemma, om textfel och emendation, om papper, bläck, pennor, om elektroniska utgåvor och om mycket annat. Därefter följer omfattande kapitel om utgivningen av dansk litteratur under perioden 1495–1800 av Flemming Lundgreen-Nielsen, under perioden 1800–1900 av Per Dahl och 1900–2018 av Johnny Kon-

drup. Till en början är det rätt få enskilda verk att skriva om, men över tid ökar antalet och ett urval har då gjorts av författarna. I det avsnitt som behandlar tiden efter 1900 finns initierade och detaljerade beskrivningar av editioner av H. C. Andersens, Ludvig Holbergs, Søren Kirkegaards och N. F. S. Grundtvigs skrifter, i några fall också deras brev och dagböcker. De sällskap som främst burit upp utgivningsverksamheten, *Samfundet til den danske Literaturs Fremme*, *Universitets-Jubilæets danske Samfund* och *Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*, presenteras ingående. I volym 3 återfinns dessutom tre specialstudier rörande utgivningen av "folkeviser", psalmböcker och historiska källor. Översikten över danska "folkeviser" och deras utgivningstradition under perioden 1591–2018 tecknas av Vibeke A. Pedersen, där bland annat storverket *Danmarks gamle Folkeviser*, utgivet av Svend Grundtvig et al. (1853–1976), lyfts fram, liksom *Føroya Kvæði. Corpus Carminum Færoensium*, utgivet av N. Djurhuus, Chr. Matras, Michael Chesnutt et al. (1944–2003). Utgivningen av psalmböcker fyller närmast en praktisk funktion men involverar också intressanta frågor om kanonisering. Specialstudien om psalmböcker har sammanställts av Peter Balslev-Clausen. Den tredje specialstudien i volym 3 handlar om utgivningen av källor till den danska historien med Sebastian Olden-Jørgensen som författare. Vi får i det bidraget följa utgivningar från renässansen och framåt, och lär oss mycket om den professionalisering och organisering som sker i arbetet under 1800- och 1900-talet med insatser från *Det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab*, *Den danske historiske Forening*, *Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie/Kildeskriftselskabet* och *Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*. Den fjärde och sista volymen innehåller litteraturförteckningar och register som rör de tre föregående volymerna. Litteraturförteckningarna knyter an till de olika kapitlen i volymerna 1–3, och det är även här frågan om omfattande texter: över fyrahundra sidor i en tätt tryckt tvåspalt. Här finns avsnitt om källor, utgåvor och sekundärlitteratur; i några fall finns också en avdelning om översättningar. Utförliga personregister finns därtill, liksom ett ämnesregister. Det sistnämnda är en verklig guldgruva för läsaren: här hittar man referenser till de olika ställen där det skrivs om bläck, dagböcker, dialekter, kolofoner, lakuner, OCR-skanning, sigill, XML och mycket, mycket annat. Under vissa uppslagsord, såsom *tekstfejl*, uppförs därtill kopplade företeelser: *hørefejl*, *læsefejl*, *novationer*, *skrivefejl* och *trykkefejl*. Så långt om volymerna 1, 3 och 4. Det är som sagt vid volym 2, svitens mest omfångsrika om nära 900 sidor, som vi främst skall uppehålla oss i anmälan. Redaktör är den ovannämnda Britta Olrik Frederiksen, och vid hennes sida har sju andra

författare bidragit till volymen. Här behandlas utgivningen av fornisländska, fornnorska, gammeldanska och fornskånska texter från boktryckarkonstens introduktion fram till cirka 2015. Översättningar av fornisländska texter till skandinaviska språk medtas endast om översättningen finns i en volym *tillsammans* med en utgåva. Den inledande, högst informativa texten – författad av Matthew Driscoll och Britta Olrik Frederiksen – ger läsaren en översikt över det aktuella handskriftsbeståndet och lämnar en allmän inramning till volymens innehåll. Den bakre tidsgränsen sätts till 800 eftersom Danmarks runinskrifter medtagits, och sedan följer texter från gammeldansk tid fram till 1515, för fornnorskans del återfinns texter fram till cirka 1370 och för den fornisländska litteraturens del behandlas texter fram till cirka 1550 (2, s. 17–19). Efter denna inledning följer ett kapitel av Gottskålk Jensson om utgåvor utgivna under perioden fram till 1772, det år då *Den Arnamagnæanske Kommission* upprättades. Man får här en redogörelse för Árni Magnússons omfattande verksamhet som samlare av isländska handskrifter jämte hans stora intresse för handskrifternas källvärde, däremot noterar man att han själv inte gav ut så mycket (2, s. 88–96, et passim); Árni Magnússon var, intressant nog, starkt inspirerad av den källkritiska inriktningen i dåtidens franska historieskola. När *Den Arnamagnæanske Kommission* inrättats fanns en stark institutionell ram för utgivningsverksamheten. Tidsperioden från 1772 fram till 1879 – då *Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur* grundades – behandlas av Ragnheiður Mósesdóttir och Gottskålk Jensson. Ragnheiður Mósesdóttir redogör i sin del av kapitlet för olika utgivare och utgivningssällskap liksom för skilda utgåvor, medan Gottskålk Jensson tar sig an utgivningen utifrån bredare lärdomshistoriska perspektiv (2, s. 160–213). Intressant är att se den konflikt som finns mellan utgåvor som söker rekonstruera den ursprungliga texten baserat på olika handskriftskällor och sådana utgåvor som exakt återger texten efter en viss handskrift. Vissa utgivare förordar texter som återges i normaliserade och läsbara utgåvor, andra föredrar bokstavstroga utgåvor, vilka dock är svårare att ta till sig utanför experternas krets (2, s. 201 ff.). Nästa kapitel har författats av Matthew Driscoll och behandlar tidsperioden från 1879 fram till 1936. Detta dryga halvsekel är utomordentligt produktivt om man ser till antalet vetenskapliga utgåvor – säkerligen cirka hundra norröna textutgåvor utkommer under den tiden (2, s. 215–216) –, och bland mycket annat får vi möta två av nyckelpersonerna i tidens utgivningsarbete, Finnur Jónsson (2, s. 216–221, et passim) och Kristian Kålund (2, s. 221–223). Finnur Jónsson var påtagligt produktiv och utgav otaliga fornspråkliga texter under sin karriär, men det noteras att han arbetade

mycket snabbt och att hans utgivarpraxis får betecknas som något egen-sinnig; flerstädes i texten återkommer omdömet att hans utgåvor uppvi-sar påtagliga brister. Kålungs katalog över de arnamagnæanska handskrif-terna i två band (1889–1894) är ett viktigt arbete. Odd Einar Haugen och Jonna Louis-Jensen behandlar i nästa kapitel editionsverksamheten under tidsperioden från 1936 fram till 2015. Här möter oss inte minst Jón Hel-gasons viktiga arbete (2, s. 320–326, 331–335, 343–362, 366–373, et pas-sim). Under perioden grundläggs bokserierna *Bibliotheca Arnamagnæana* och *Editiones Arnamagnæanæ*, liksom ett stort arbete nedläggs på faksi-milutgivning i serierna *Corpus codicum Islandicorum medii aevi*, *Manus-crupta Islandica*, *Early Icelandic Manuscripts in Facsimile* och *Manuscripta Nordica*. I dessa sistnämnda utgåvor finns genomarbetade inledningar som i flera fall inkluderar beskrivningar av handskrifterna. Detta är det mångsidiga innehållet i andra volymens första huvuddel. Den andra huvuddelen behandlar utgåvor av gammeldansk litteratur. Här möter först ett kapitel om utgivningen fram till 1825, signerat Marita Akhøj Nielsen, och ett om tiden 1825–2015, med Britta Olrik Frederiksen som författare. Man noterar i Akhøj Nielsens kapitel bland mycket annat det som skrivs om Ole Worms insatser för utgivning av texter ur *Codex Runicus* (1642) (2, s. 499–503) liksom avsnittet om Peder Kofod Anchers utgåvor av danska medeltidslagar (1769–1783), vilka är för tiden noggrant gjorda och dessutom innehåller åtskilliga textkritiska kommentarer (2, s. 517–525). Olrik Frederiksens följande kapitel är omfattande – hela 270 sidor! Inledningsvis möter man pionjären Christian Molbech och dennes verksamhet (2, s. 541–555), vidare läser man om ederingarbeten vid *Det nordiske Literatur-Samfund* (2, s. 555 ff.) och vid det ovannämnda *Sam-fund til udgivelse af gammel nordisk litteratur* (2, s. 586 ff.) År 1879 bil-das vid Köpenhamns universitet *Universitets-Jubileets danske Samfund*. Med dessa utgivare på plats säkras en omfattande utgivningsverksamhet. År 1911 tillkommer dessutom *Det Danske Sprog- og Litteraturselskab* som med bland andra Lis Jacobsen säkrar utgivning på hög nivå. På det senare sällskapetets agenda står en utgivning av *Danmarks gamle Lands-kabslove* (2, s. 636–665). Detta senare visar sig vara ett mycket utmanande projekt med tanke på de många laghandskrifterna, vilkas inbördes rela-tioner kan vara svåra att få grepp om, något som resulterar i en nästan helt ogenomtränglig notapparat. Det avsnitt som beskriver det mödo-samma arbetet med landskapslagarna upptar hela 30 sidor, och fyller faktiskt läsaren med äkta medlidande med redaktörerna som engagerades i det tunga arbetet. Andra utgivningsprojekt som engagerade *Det Danske Sprog- og Litteraturselskab* var *Danmarks gamle Ordsprog*, *Danske Fol-*

kebøger och *Middelalderens danske Bønnebøger*. I slutet av kapitlet finns en redogörelse för nutidssituationen för den danska editionsfilologin. Volym 2 avslutas med två specialstudier. Gottskålk Jensson skriver för sin del om det mycket intressanta utgivningsarbetet vid tryckeriet vid biskopssätet i Skálholt åren 1688–1690. Där utgavs fornisländska texter i utgåvor som synes ha varit avsedda för islänningar. Problemet jag kan känna när jag läser detta är att specialstudien egentligen inte har någon självklar plats i ett arbete om dansk editionshistoria – men läsvärd är den onekligen. Den andra specialstudien har Anne Mette Hansen som författare, och temat är här utgivningen av *Middelalderens danske Bønnebøger*. Man kommer i detta senare kapitel den konkreta utgivningsprocessen nära in på livet. – För att sammanfatta intrycken efter läsning av de fyra volymerna: *Dansk editionshistorie* kan förbehållslöst sägas vara ett imponerande verk, fyllt till brädden som det är med sakuppgifter beträffande snart sagt varje företeelse på området, inte minst manifesterat i de fylliga noterna. Författarna i dessa volymer beskriver fältet genom att systematiskt kartlägga utgåvor och utgivares verksamhet över tid. Det är oundvikligt att samma teman kan återkomma i olika volymer. Mestadels störs man inte av det, men någon gång, såsom när det gäller äldre utgåvor av dansk litteratur som behandlas i både volym 2 och 3, noterar man en del överlappningar som nog hade kunnat undvikas. Vidare återfinns i verket vissa utvecklingar som anförs mer *en passant*. Det är charmigt och förhöjer onekligen värdet, men ibland blir en redan omfångsrik redogörelse därigenom ännu längre, ja, uppriktigt sagt, onödigt lång – måhända skulle en striktare redaktionell princip ha kunnat korta ner framställningen just sådana gånger. De avsnitt som rör enskilda utgivningsföretag och sällskap som handhaft utgivningen bygger inte sällan på omfångsrika primärmaterial som författarna noggrant analyserat, vilket är en beundransvärd insats. Illustrationerna som tagits ur olika utgåvor höjer generellt värdet av utgåvan. De olika specialstudier som redovisas ger viktiga fördjupningar som konkretiserar och problematiserar editionshistorien och därigenom ger lyft åt framställningen som naturligt nog annars får mycket av handbok över sig – en pärla är den specialstudie i volym 1 som behandlar Saxos Danmarkshistoria. Man kan bara uttrycka den största glädje över att dessa fyra volymer om dansk editionshistoria utgivits – ett pionjärarbete är det, som redan framhållits. Forskningen har med *Dansk editionshistorie* fått ett värdefullt referensverk, användbart för allt fortsatt arbete rörande äldre nordiska texter.

L.-E. E.

Ann-Marie Ivars, Folkminnen från Sydösterbotten. Berättelser om folktro, 145 s., Helsingfors 2022. ISBN 978-952-94-6722-8. Föreliggande arbete behandlar folktro i Sydösterbotten i Svenskfinland och baserar sig främst på intervjuer som Ann-Marie Ivars själv gjorde under sina fältarbeten 1967–1982 för dialektordboken *Ordbok över Finlands svenska folkmål*. De 23 informanter som citeras i boken var födda 1874–1909. Materialet presenteras tematiskt under följande sju kapitelrubriker: Övernaturliga väsen, Gengångare och skendöda, Bortbytingar, Folklig läkekonst, ”Göra åter” stulet gods, Knackningar och buller och slutligen Aningar och varsel. Boken är inte bara av stor betydelse för folklivsforskningen, utan det faktum att berättelserna i boken har transkriberats av Ivars själv, som är en omvittnat skicklig dialektolog, gör den synnerligen viktig för språkvetare intresserade av nordgermanska dialekter. I och med att berättelserna handlar om folktro i Sydösterbotten är de naturligtvis transkriberade i enlighet med de dialektala egenheterna i området, med speciellt fokus på Övermark, Närpes och Lappfjärd. Transkriptionerna åtföljs av översättningar till standardsvenska, vilket gör berättelserna tillgängliga för alla. Boken innehåller även några svartvita fotografier och en karta, vilka väl illustrerar det som berörs i texten. Språkvetenskapligt är boken ett viktigt komplement till Ann-Marie Ivars bok *Amerikaminnen* som utkom 2020. Tre av berättelserna i den nu aktuella boken är också meddelade av Amerikafarare som Ivars spelade in i USA 1971. Utskrifter och uppteckningar av alla intervjuerna var från början gjorda med landsmålsalfabetet, men Ivars har i boken använt ”grov ljudbeteckning”, där alfabetets vanliga bokstäver använts – tillsammans med kolon för att ange vokallängd, dubbelskrivning för att ange konsonantlängd, stort L för att ange ”tjockt l”, dvs. [ɫ], och en viss förenkling av diftongerna för att ge en samfäll bild av de tre dialektområdena. Detta kan naturligtvis ur en dialektologisk synvinkel kritiseras, men originaltranskriptionerna och inspelningarna finns tillgängliga i Svenska litteratursällskapets i Finland arkiv för den som är speciellt intresserad av dialekterna. Boken innehåller inte många rent språkvetenskapliga analyser, men ibland tillför den insyn i narratologisk bemärkelse, t.ex. ”Ett berättartekniskt drag som talarna flitigt använder sig av är signaleringen av slutet på ett yttrande eller en tankegång med ett ’Jo’ eller ’Joo’. Då vet intervjuaren att det är dags för nästa fråga”. Boken ger också en intressant överblick av hur fältarbete gick till för femtio år sedan: på Folkmålskommissionen hade vi ingen skriven handledning att tillgå när vi skulle ut i fält. Äldre kollegor [...] delade vid kaffebordet med sig av

sina erfarenheter”. De som blev intervjuade var heller inga på förhand definierade NORM-representanter (”Non-mobile, Old, Rural, Male”), utan den praktiska situationen fick avgöra: ”Det var i första hand äldre människor vi vände oss till, eftersom de yngre generationerna sommartid var upptagna av arbete ute på åker och äng”. Ivars avslutar boken med följande inspel: ”Folktron är en osynlig del av kulturarvet. Vore det kanske värt att synliggöra detta arv mer även i vår skrivna historia?” J.-O.Ö.

Jonas Nordin (red.), Kodex. Boken i medeltidens Sverige, 606 s., Lund 2022 (Mediehistoriskt arkiv). ISBN 978-91-985800-6-8. Undertiteln på den här boken är alltför blygsam. Boken har förvisso genomgående *boken* i fokus, men dess många kapitel belyser mer än boken; snarare är det handskriftskulturen i vid mening och de första tryckta böckerna som får en gedigen behandling. Den kommer därmed att fylla en motsvarande plats för svensk medeltidsfilologi som *Handbok i norrøn filologi* för västnordiskt område utgiven i sin andra utgåva 2013. Boken inleds med en generell introduktion till medeltidens texter och kultur av Roger Andersson. Därefter följer ett kapitel om de materiella förutsättningarna för bokproduktionen av Patrik Åström. Ett andra kapitel skrivet av Lena Strid handlar om läs- och skrivkunnighet under medeltiden. Tre kapitel utvecklar frågor om de materiella förutsättningarna för handskriftskulturen, ett om paleografi av Elisabet Göransson följt av ett kapitel om bokmåleri av Eva Lindqvist Sandgren och slutligen ett om illuminationer som illustrerar handskriftens text av Janken Myrdal. En viktig roll i handskriftsproduktionen spelade skrivarna, välutbildade hantverkare och ofta även intellektuellt medverkande i traderingen av texter. Claes Gejrot diskuterar denna hantverkargrupp och kommer därefter in på handeln med handskrifter och hur de spreds i de lärda miljöerna. Nu följer ett antal kapitel som speglar delar av handskriftskulturen. Jonas Carlquist skriver om läsning under medeltiden och hur böcker togs i bruk. Peter Ståhl diskuterar i sitt kapitel administrativa texter som diplom och hur man samlade kopior av urkunder i kopeböcker. Den omfattande religiösa litteraturen, i form av t.ex. bibeltexter, liturgiska handskrifter, privat andaktslitteratur och predikosamlingar, presenteras av Ingela Hedström medan handskrifter som innehåller musiknotation och ger inblickar i tidens musik behandlas av Karin Lagergren. Lagboken får en grundlig genomgång av Fredrik Charpentier Ljungqvist som presenterar de svenska lagarna och det rika handskriftsmaterial som speglar lagens bruk under medeltiden. Massimiliano Bampi diskuterar i sitt kapitel framväxten

av en profan litteratur med början från 1300-talets första hälft och några av de handskrifter från 1400-talet där denna litteratur bevarats. Medeltidens boksamlingar och de kända, men ofta mer eller mindre förlorade biblioteken från tiden, behandlas av Jonas Nordin, från de stora kloster- och kyrkobiblioteken till de kända privatsamlingar som etablerades mot slutet av perioden. Slutligen introducerar Elin Andersson de tidiga trycken och tryckeriverksamheten i Sverige från slutet av 1400-talet och ett stycke in på 1500-talet. I boken finns även fyra kortare avsnitt där Alessandro Palumbo introducerar medeltidens runmaterial, Erika Kihlman diskuterar medeltidens kalendarier, Anders Winroth beskriver betydelsen av kanonisk rätt och där slutligen de vetenskapliga texterna som bevarats från svensk medeltid presenteras av Anders Piltz. Förutom dessa artiklar innehåller *Kodex* en användbar ordlista över fackterminologi och en bibliografi för vidare läsning. Register över nämnda handskrifter och ett mer generellt register är också användbart för den som ska arbeta med boken. Redan av ovanstående kortfattade uppräknings av de ämnen som *Kodex* behandlar torde det framgå att boken och handskriftskulturen i medeltidens Sverige får en grundlig genomgång. Här har forskare från många olika discipliner och forskningsfält gemensamt format en bild av handskriftskulturen under svensk medeltid som ger ett viktigt bidrag till svensk bokhistoria samtidigt som den erbjuder en samlad framställning som kan och bör användas i undervisningen vid våra universitet på alla fält som på något sätt involverar medeltidens språk, litteratur, kultur och historia.

K.G.J.

Malin Löfström, Språklig stil och stajling bland finlandssvenskar i Stockholm – ett mobilitetsdialektologiskt perspektiv, 220 s., Uppsala 2022 (Uppsala universitet). (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia 22.) ISBN 978-91-513-1495-2; ISSN 0081-6809. Denna sociolingvistiska doktorsavhandling handlar om språklig stil och görandet av stil – stajling – hos elva finlandssvenskar från Västra Nyland, som numera är bosatta i Stockholm, och hur de på olika sätt anpassar sitt språk i en stockholmsk samtalskontext. Syftet med avhandlingen är dels att dokumentera deltagarnas språkliga stil, dels att finna förklaringar till den stilvariation som finns. Därmed sönderfaller också avhandlingens resultatdel i två relativt tydliga delar där kapitel 5–7 främst utgör en kvantitativt inriktad empirisk kartläggning av deltagarnas språkliga stil på individ- och gruppnivå medan kapitel 8 är en kvalitativt inriktad studie av hur deltagarna gör stil – stajlar – och hur de därmed konstruerar en gångbar identitet. Huvudmaterialet (totalt 6 timmar och 20 minuter)

utgörs av individuella sociolingvistiska intervjuer med öppna frågor som berör deltagarnas upplevelse av att flytta till Stockholm, deras tidigare liv i Finland och deras nuvarande arbetsliv och fritid i Stockholm. Därutöver ingår fem gruppsamtal (totalt ca 7 timmar) med två eller tre deltagare i varje grupp. Avsikten med dessa samtal var att fördjupa de centrala teman som utkristalliserade sig under intervjuerna. Analyserna i kapitel 5–7 baseras helt på intervjumaterialet medan analyserna i kapitel 8 utgår från båda delmaterialen, men där gruppsamtalen intar en framskjuten plats i analyserna. Den sociolingvistiska teoretiska ramen beskrivs mer specifikt som mobilitetsdialektologisk, vilket innebär att ett variationslingvistiskt perspektiv kombineras med ett kvalitativt perspektiv som fokuserar variationens/stilens sociala betydelse för individer i en flyttkontext. Den språkliga stilen och deltagarnas sätt att anpassa sitt språk i Stockholmskontexten beskrivs utifrån begreppen indexikalitet och indexikalitetsordning (Silverstein 2003) samt registrering (Agha 2005). Den första resultatdelen (kapitel 5–7) är en kvantitativ kartläggning av deltagarnas språkliga variation för att etablera den språkliga stilens/stilarnas kännetecken. Undersökningen inleddes med en auditiv skattning av hur deltagarna låter, parallellt med en variabelinventering för att ringa in vad som gör att någon låter mer västnyländsk, generellt finlandssvensk eller mer sverigesvensk. Därefter valdes ett antal variabler ut för kvantitativ variationsanalys baserat dels på tidigare forskning, dels på deltagarnas kommentarer om dragen. Urvalet består av 12 variabler på olika språkliga nivåer där det finns två eller tre varianter: språkets rytm (stavelsekvantitet, apokope); fonologisk variation (uttal av finalt r-ljud, initialt sje-ljud, initialt tje-ljud, kort u-ljud, långt a-, u-, i- och ö-ljud); lexikal variation (bruk av nio vardagliga sverigesvenska ord) och bruk av diskursmarkörer (vilka delas in i allmänsvenska, finlandssvenska eller sverigesvenska diskursmarkörer). Förekomst av de 12 variablerna och hur de realiseras analyseras i kapitel 5. I kapitel 6 kompletteras bilden av en kartläggning av intonationsmönster hos fem av deltagarna, dels i betonade tvåstaviga ord som i sverigesvenskan realiserar med akut respektive grav accent, dels i flerstaviga sammansättningar. Analysen görs genom en kombination av auditiv metod och en akustisk-fonetisk analys i Praat. Resultaten från kapitel 5–6 samlas därefter upp i kapitel 7. Där görs först en implikationsanalys av totalt 19 varianter – fyra västnyländska (V), sju finlandssvenska (F) och åtta sverigesvenska (S). Analysen syftar till att fastställa samvariation på individnivå, dvs. varje deltagares specifika variantbruk i en stilprofil. Dessa sorteras därefter på gruppnivå i tre stilar: västnyländskt färgad stil, bred och blandad stil och sverigesvenskt präglad stil.

Tre deltagares stilprofiler faller utanför dessa generella stilar och benämns individuella stilar. I kapitlets andra del görs en korrelationsanalys mot sociala variabler som ålder, kön, ålder vid flytten till och antal år i Sverige samt rapporterat modersmål (västnyländska eller finlandssvenska). Utifrån bakgrundsvariablerna ges poäng för kontextkontinuitet (dvs. hur förankrade de fortfarande är i det finländska) respektive integration (dvs. hur integrerade de är i den sverigesvenska omgivningen). Här bygger Löfström på Andersson & Thelanders (1994) modell för hur flyttkontext och integration förhåller sig till den språkliga variationen. Resultaten från den kvantitativa delen visar att deltagarnas språkliga stil är ett resultat av kontakten mellan de tre varieteterna. Generellt förekommer stor variation i frekvens och bruk mellan enskilda variabler och mellan deltagare, men finlandssvenska språkdrag dominerar genomgående som de mest stabila dragen. Analyserna i den kvalitativa delstudien utgår från både intervjuer och gruppssamtal med tre deltagare som representerar de tre olika stilgrupperna. I kapitlet visas för första gången excerpter ur materialet vilket tillför en viktig dimension och levandegör människorna bakom variablerna i de tidigare kapitlen. Fokus i kapitlet ligger på hur deltagarna i en flyttkontext omförhandlar sin språkliga position. Här utnyttjar Löfgren Silversteins indexikalitetsteori för att diskutera vilken betydelse platsen har för språk och identitet. Resultaten visar att deltagarnas explicita metakommentarer om språk främst rör lexikala drag – särskilt finlandssvenska ord som deltagarna undviker. Undvikande är därmed en strategi för stajling. Många sverigesvenska drag som deltagarna använder kommenteras däremot inte explicit men blir ändå en resurs för stajling genom att de används ofta. Generellt kan deltagarnas stil beskrivas som finlandssvenska med sverigesvenska inslag. Finlandssvenska tolkas av deltagarna som positivt registrerad i den sverigesvenska kontexten och därmed gångbar, samtidigt som vissa drag väljs bort, t.ex. västnyländska drag, som antas skapa förståelseproblem. Sammanfattningsvis ger avhandlingen en ögonblicksbild av hur en relativt liten och avgränsad grupp med finlandssvenskar talar i en flyttkontext. Ett tydligt resultat är att deltagarna använder en relativt standardnära finlandssvensk varietet som de uppfattar som positivt registrerad i Sverige och därmed gångbar, samtidigt som de tonar ner dialektala (västnyländska) drag utifrån kommunikativa hänsyn, dvs. att man befarar att dialekten inte är begriplig i en sverigesvensk kontext. Samtidigt finns olika förhållningssätt till att använda sverigesvenska drag där vissa individer medvetet omfamnar sverigesvenska varianter medan andra säger sig försöka undvika dem. Avhandlingen är framförallt ett bidrag till utforskandet av hur individer/grupper anpassar sitt språk i en

kontaktsituation och vilka medvetna stilval de gör genom att stajla sitt språk på ett visst sätt. Det är också ett bidrag till utforskandet av svenskan specifikt och då särskilt finlandssvenskars språkliga repertoarer. C.N.

Lasse Mårtensson, *Tungulus i fyra textvittnen. En fallstudie i senmedeltida texttradering*, 226 s., Uppsala 2022. (Samlingar utgivna av Svenska Fornskriftsällskapet. Serie 1. Svenska skrifter 104.) ISBN 978-91-979881-8-6. Berättelsen om Tnugdali och hans vision av en vandring genom dödsriket och paradiset hade ett stort spridningsområde under medeltiden. Den handlar om en irländsk adelsman som knappast kan sägas leva upp till de kristna idealen. En dag faller han livlös i ett slags koma som varar i flera dagar innan han åter vaknar och framstår som en ny personlighet. Under tiden som han varit medvetlös har han ledsagats av en ängel genom det fasansfulla dödsriket och vidare till paradiset. Historien översattes till svenska under medeltiden och finns bevarad i två redaktioner. Den redaktion som behandlas närmare i Lasse Mårtenssons omfattande studie benämns vanligen som A. Mårtensson analyserar de fyra bevarade textvittnena till A textkritiskt. Därefter diskuterar han hur skrivarna hanterar kasusmorfologin i en tid när denna är på väg att försvinna. Slutligen presenterar han en kritisk textutgåva av *Tungulus*. Ett intressant perspektiv som belyses i boken handlar just om avskrivningsprocessen, hur den individuella skrivaren förhåller sig till sin förlaga och hur texten gestaltas i en ny version. I en kort passus nämner Mårtensson det han hänvisar till som "den s.k. nya filologin" (s. 15). Han markerar att denna nya filologi har presenterat viktiga resultat, men påpekar samtidigt att hans egen undersökning har ett textkritiskt syfte. Men är det egentligen någon motsättning mellan de filologiska tyngdpunkter som blev resultatet av debatten om ny filologi och ett textkritiskt perspektiv? I sin egen studie går Mårtensson ju verkligen i närkamp med de bevarade handskrifterna och hans syfte att säga något om avskriftsprocessen kunde rentav betecknas som "ny filologi" om en avgränsning är nödvändig. Drygt trettio år efter temanumret i tidskriften *Speculum* är det väl åter frågeställningens relevans och intresse för forskningen som är viktig; och här är det lätt att konstatera att Mårtenssons filologiska undersökning av handskriftsversionerna av *Tungulus* är både relevant och intressant. K.G.J.

Reflektioner om svenskan i Finland – i dag och i går, red.: Marika Tandefelt, 91 s., Helsingfors 2022 (*Svenska litteratursällskapet i Finland*). ISBN 978-951-583-561-1. Under nästan 60 år var Olav Ahlbäcks korta (75 s.) översikt av *Svenskan i Finland* (1956) det enda översiktsarbete av

finlandssvenskan som språkintresserade och andra hade att förlita sig på. Diskussioner om att skriva en ”ny Ahlbäck” hade pågått länge, bl.a. inom Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS), men det var först 2015 som den första delen av det nya storverket *Svenskan i Finland – i dag och i går* utkom. Fem ytterligare volymer som behandlade svenska språket i Finland följde och behandlade finlandssvenskan i tal, i skrift, i samhället samt dess historia och det korpusarbete som försiggått och fortfarande sker. De två sista volymerna i projektet utkom 2019, och 2022, som ett slags utvärdering av projektet, publicerade SLS föreliggande *Reflektioner*. Det är beklagligt att publikationen endast finns tillgänglig som elektronisk publikation (s.k. epub) – inte bara för att en sådan inte kan ställas i bokhyllan tillsammans med de andra volymerna, utan främst för att den kanske därmed inte tillmäts samma vetenskapliga värde som de övriga publikationerna. Samtidigt är det naturligtvis välkommet med en relativt kort epub för dem som vill få en sammanfattande introduktion till ämnet innan de tar sig an de övriga, digra volymerna. Publikationen är redigerad av Marika Tandefelt, som ger en något för komprimerad presentation av bakgrunden till projektet och bokserien i sitt inledande kapitel. I tillägg till Tandefelts inledning består publikationen av artiklar av fem andra välrenommerade nordister: Ann-Marie Ivars, Olle Josephson, Nina Martola, Pirkko Nuolijärvi och Mats Thelander. Alla författarna är emeriti/emeritae med akttningsvärd bakgrund i och djup kunskap om svenskan i Finland ur olika perspektiv och de har alla på olika sätt bidragit till projektet. Thelander och Josephson diskuterar bokserien ur ett sverigesvenskt perspektiv, medan Nuolijärvi kommenterar projektet ur finsk synvinkel. Ivars ger synpunkter på dialekt och samhälle medan Martola diskuterar frågor som rör det finlandssvenska korpusarbetet inom projektet. De flesta artiklarna är skrivna i ”memoarform” snarare än som vetenskapliga artiklar, men det gör artiklarna desto mer intressanta. Thelander har haft till uppgift att bl.a. läsa bokprojektets manuskript för att hitta finlandismer, men fann att det var ”magert med särfinländska inslag i texterna”. Hans text kan med fördel läsas av nyblivna finlandssvenska doktorander (inte bara i nordiska språk), eftersom han systematiskt och pedagogiskt går igenom tre aspekter som han anser att en sverigesvensk läsare fäster sig vid hos bokverket: (1) sådant ”som måste vara fel eller som en sverigesvensk läsare [...] hade behövt få bättre förklarat” (Thelander hittar väldigt få belägg för den aspekten); (2) sådant som saknas (det finns luckor, men det som diskuteras fungerar som ”inspirationskälla för ny forskning”; men fler kartor och register hade varit bra och ”slutnoter är en styggelse”); och (3) sådant som ”många svenskar med mig inte hade en

aning om; där lärde vi oss någonting nytt!” (språkvårdens viktiga betydelse i Svenskfinland, finskans påverkan på finlandssvenska samtalsmönster etc.). Både Thelander och Josephson uttrycker öppet en avundsjuka för att en dylik bokserie inte finns att tillgå om sverigesvenska förhållanden. Även Josephson diskuterar skillnaderna mellan de två huvudvarieteterna av den pluricentriska svenskan och lyfter en rad ”egenskaper hos finlandssvenskan som ofta är svårgripbara för sverigesvensken: själva begreppet finlandssvenska, det större avståndet mellan tal och skrift och därav följande särskilda språkvårdsbehov, den ständiga närvaron av språkbyten, blandspråk och identitetsskapande samt skriftens, framför allt sakprosans, starka inslag av översättningsspråk”. Och Josephson fortsätter: ”Det leder fram till en jämförelse som [...] tyder på att finlandssvenskan är ett mer typiskt 2000-talsspråk än sverigesvenskan.” Det sistnämnda leder han i bevis med tabeller (med plus eller minus) för sociolingvistiska särdrag som sägs utmärka globaliserade språksamhällen: det finlandssvenska språksamhället kännetecknas av flerspråkighet i vardagen, av språkbyten mellan generationerna, av mycket språkpolitik och språkvård och översättningar och av att skriftspråksnormen är relativt annorlunda än vardagstalet. Det enda särdraget där det sverigesvenska får ett större plus för ett globaliserat språksamhälle är mängden immigrantvarieteter. Ett helt annat perspektiv tas av Nuolijärvi, som under rubriken ”Svenskan i Finland är också finnarnas språk” diskuterar relationen mellan den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningen i Finland; hon jämför bl.a. forskning inom dialektologi på svenskt håll och på finskt håll och presenterar på så sätt också den finska sidan av språksituationen i Finland. Hon noterar bl.a. att den sociolingvistiska forskningen varit aktivare på finska än på svenska. Nuolijärvi diskuterar även en rad lån från finskan i finlandssvenskan, t.ex. svordomar, men också en hel rad verb och adjektiv, och hur finsk syntax smugit sig in i finlandssvenskan. Men hon saknar också några viktiga aspekter på svenskan i Finland i detta översiktsarbete, t.ex. vad som språkligt sker med finskspråkiga barn och ungdomar som gått i de populära språkbadsdaghemmen och senare i språkbadsklasser i grundskolan. Ett ytterligare perspektiv tas av Ivars i hennes kapitel om ”Dialekt och samhälle 1850–2020”, där hon till viss del kompletterar det hon skrev 2015 i vol. I:1 av bokserien. Förutom att hon ger en översikt av variationen inom den svenska talgemenskapen i Finland behandlar hon – med hänvisningar till intressanta historiska utsagor – motsättningarna mellan dialekt och högspråk i läroplaner och diskuterar om det i dagens Svenskfinland finns en mer tolerant attityd till dialekter än tidigare. Hon lyfter också fram Bengt Lomans stora betydelse för forskningen om dia-

lekternas ställning i Svenskfinland; han kom ”med nya [sverigesvenska] ögon på förhållandet mellan dialekt och högspråk i skolan” och fick dialektologin att avsevärt närma sig sociolingvistik. Ivars avslutar med att säga att tiden för de stora motsättningarna mellan dialekt och högspråk är förbi. ”Dialekt och högspråk har blivit språk bland andra på arbetsplatser och offentliga platser i allmänhet.” Det sista kapitlet i boken är Martolas ”Den finlandssvenska språkbanken”, med underrubriken ”Korpusprojektet inom *Svenskan i Finland – i dag och i går* 2011–2014”. Martola ger en kort historik över detta och tidigare finlandssvenska korpusarbeten och redogör för de olika utmaningar som korpusarbetet medförde. När korpusprojektet i anslutning till *Svenskan i Finland – i dag och i går* avslutades bestod korpusen av ca 85 miljoner ord. Korpusen är nu fritt tillgänglig via Språkbanken vid Göteborgs universitet. Slutligen: även om det blir allt vanligare att endast publicera vetenskapliga resultat digitalt, hade jag gärna sett att denna viktiga publikation även hade publicerats i tryckt format. Dock med ett önskemål om att första kapitlet hade innehållit en kort sammanfattning av de viktigaste resultaten av projektet i sin helhet, även om läsaren delvis ges en bra översikt av innehållet i de tidigare böckerna i Nuolijärvis kapitel – visserligen i ett finskspråkigt perspektiv. J.-O.Ö.

*

Nils-Gustaf Stahre, Per Anders Fogelström, Jonas Ferenius & Gunnar Lundqvist under medverkan av Börje Westlund, Lars Wikström, Göran Sidenbladh, Lars Cleve & Carl Magnus Rosell, Stockholms gatunamn, fjärde upplagan, utökad och reviderad av Staffan Nyström, 784 s., Stockholm 2022. (Monografier utgivna av Stockholms stad 50.) ISSN 0282-5899; ISBN 978-91-7031-336-3. Initiativet till insamlingen av material till en historik över Stockholms ortnamn togs i slutet av 1950-talet av dåvarande professorn i svenska språket Carl Ivar Ståhle. Detta resulterade så småningom i boken *Stockholms gatunamn*, som utkommit i flera upplagor. År 1982 kom den första med framför allt Nils-Gustaf Stahre och Per Anders Fogelström som författare. Verket utkom sedan med en andra upplaga 1992, där bland andra Jonas Ferenius och Gunnar Lundqvist stod för uppdateringen. I den tredje upplagan 2005 hade Staffan Nyström kommit att engageras i arbetet, och denne har också haft ansvaret för att i denna fjärde upplaga uppdatera texter, ta bort inaktuella namn och lägga till nya. I ett inledande avsnitt får läsaren en initierad bild av det stockholmska namnförrådets karaktärsdrag liksom en utmärkt bild av namn-

tillväxten. Några glimtar från denna inledning skall återges. Det är sålunda uppenbart att ett omfattande källmaterial genom åren använts i denna bok, såsom belägg i medeltida diplom, stadsböcker, jordeböcker, husförhörslängder, fastebrev, kartor och senare tomtböcker, civilprotokoll och bouppteckningar. Namnberedningens protokoll är naturligtvis också betydelsefulla källor, där dock till en början motiveringarna till namnen inte närmare framgår. I Stockholms stad möter man dels namn som är naturligt framvuxna (*spontana namn*), dels namn som tillkommit genom beslut av någon myndighet (*dopnamn*). De spontana är förstås de som skapats längre tillbaka i tiden och karakteriseras i äldre tider ofta av instabilitet. De namn i staden som bestämts av någon myndighet utgör ofta kategorinamn, dvs. grundas i en bestämd namnidé: Kristineberg (från 1888), Stadshagen (1888), Fredhäll (1930–1936) och Marieberg (från 1938) har sålunda namn som utgår från berömda svenska författare, i stadsdelen Ladugårdsgärdet (1931, 1943) finner man skärgårdsnamn, i Långbro och Långsjö (1928–1938) möter man insekter, i Solberga (från 1949) olika skodon, i Hökarängen (1946–1949) ord som hör samman med tobaksrökning osv. Den förteckning över namnidéer som (s. 19 ff.) lämnas är värdefull, men väcker nyfikna frågor från läsarens sida. I bokens inledning redogörs för de principer som Namnberedningen söker tillämpa i sitt arbete: namn skall vara lätta att uppfatta, uttala, skriva och minnas, och skall dessutom inte kunna förväxlas. Även de principer som skall gälla när man väljer att uppkalla en gata eller en plats efter en person synliggörs. Ortnamn som innehåller personnamn är av olika typer. Det finns naturligtvis sådana som är spontana namn, såsom *Mäster Samuelsgatan* efter kyrkoherde *Samuel Benedicti Hamarinus* (död 1667) som ägde fastigheter vid gatan. Bland dopnamnen, bakom vilka alltså ligger en ”dopakt”, finns memorialnamn, där en person kan ha haft en anknytning till platsen, men inte alla gånger har det. Dessutom finns här en stor mängd kategorinamn, givna efter en viss grupp av människor, exempelvis ”berömda svenska kvinnor”. De efterleder som förekommer i Stockholmsnamnen uppräknas (s. 30). De vanligaste lederna är *väg*, vilka vid utgången av 2020 återfinns i 1 980 namn (antingen som rena efterleder eller som senare leder i ordfogningar, såsom *Bellmans Väg*), *gata* i 950 namn och *gränd* i lite över 500. Vissa efterleder betecknar lokalens speciella karaktär med tanke på utformning och funktion etc. (s. 30 f.). Med *far* anges sålunda underjordisk lastgata och med *gång* att lokalen är avsedd endast för gång- och cykeltrafik, vidare finns *koppel* i namn på de korta förbindelsevägar som kopplar samman olika delar av planskilda trafikplatser, *länk* i namn på gator som binder samman större leder och *mot* i namn på planskilda

korsningar mellan motorväg och annan väg osv. Hur de olika sammansättningarna och ordfogningarna tar sig ut redovisas i ett kort avsnitt (s. 33 f.). Efter dessa inledande sidor behandlas så namnen i staden. Den möjliga bakgrunden till namnet *Stockholm* redovisas på ett par sidor, där "spärreteorin" och "spångteorin" lyfts fram, men diskussionen går vidare utifrån Clas Tollins tankar i boken *Stockholm, Klara kloster och Kungsladugården* (2017). Diskussionen om stadsnamnets bakgrund lär nog komma att fortsätta. Vid redovisningen av namnen har staden indelats i tre områden. Innerstaden, Söderort och Västerort. Krönikören väljer att göra några nedslag i den ytterligt rika skildringen, vilken behandlar sammanlagt 5 454 namn på gator, torg, parker och allmänna platser. Man får bland annat veta att Kungsholmen före 1672 hette *Munkelägre*t (ett *Munkeleederne*), där det senare är känt från 1530-talet. I namnets förled ingår *munk* med syftning på att större delen av ön före reformationen var i Franciskanklostrets ägo. Efterleden i namnet diskuteras med utgångspunkt från en utredning av Staffan Fridell 2016 (s. 100 ff.). För *Norrmalmstorg* finns de båda äldre namnen *Fiskartorget* och *Packartorget*; enligt ett privilegiebrev från 1636 skulle den salta fisken som infördes i staden föras just till Packartorget för att besiktigas och ompackas (s. 191). Hur det gamla namnet på Reimersholme, *Räkningaholm*, skall tolkas synes vara oklart; att det skulle ha med *räkna* att göra, som ibland sagts, är väl högst osäkert, och om en anknytning till *råk* 'ränna i isen, vak, strömfåra' med syftning på förhållandena vid något av sunden vid ön är möjlig kvarstår att utreda (s. 206 ff.). *Skrubba* beläggs redan under medeltiden som namnet på en gård, och har ett möjligt samband med fornsv. *skrubba* 'håla, kula, grotta, klyfta', även förekommande i den fornsvenska sammansättningen *iordhaskrubba* 'jordkula'; kanske var den första byggnaden på platsen en enkel jordkula. Tolkningen väl inte helt säkerställd (s. 479). I Gamla Enskede finns *Lilla Gungans väg* och *Stora Gungans väg*, namngivna efter två lägenhetsnamn. Här fanns på 1700-talet *Gungans Krog*, och namnet kan ha sin bakgrund i det gungfly som karakteriserade kärret (s. 399 f.). Det märkligt klingande *Backluravägen* i Hässelby Villastad har sitt namn efter ett torp, omnämnt på 1700-talet; kanhända sammanhänger namnet med ett i de svenska dialekterna i västra Finland upptecknat *backlure* 'boplats som är avsides belägen' (s. 591). *Fåfången* på Södermalm har namn efter *Lundins Fåfånga* för ett lusthus som byggdes på 1700-talet; ordet *fåfånga* tycks i Stockholm ha fått den specifika betydelsen 'lusthus på berg med vidsträckt utsikt, där ägarna kunde samla sina vänner på kalas' (s. 255). *Mitisgatan* på Kungsholmen skulle ha sitt ursprung i verksamheten vid Karlsviks gjuteri med dess speciella, av den

svenske metallurgen Gustaf Wittenström på 1880-talet utvecklade mitisgjutningen (s. 119), medan *Lignagatan* på Södermalm fått namn efter *Ligna nya snickeri AB*, vilket i sin tur hör samman med *lignum*, det latinska ordet för 'trä' (s. 271). *Lidovägen* i stadsdelen Ladugårdsgärdet har namn efter badorten Lido vid Venedig; här uppfördes en villa av en grevinna Piper 1836 (s. 133). *Parmmätargatan* på Kungsholmen har sin grund i yrkesbeteckningen *parmmätare*, vilket var en person som svarade för uppmätningen av det hö som togs in i staden (s. 120). Namnet *Kindstugatan* (1449 *kinhæstagatan*) på Gamla stan har gamla anor, och utgår sannolikt från *kindhäst* 'örfil', säkerligen med syftning på något minnesvärt slagsmål (s. 62 f.). *Tysta Marigången* på Norrmalm har sitt namn efter mamsell Maria Christina Lindström, kallad *Tysta Mari*, vilken här bedrev konditoriverksamhet (s. 202). *Bjurholmsplan* på Södermalm hänför sig till namnet på bryggaren Anders Bjurholm (s. 240 f.), och *Siargatan*, likaledes på Södermalm, åsyftar Emanuel Swedenborg (s. 287). Man noterar i Mariehäll det märkliga namnet *Sol och Måne*, avseende en kvarterspark, vilket "var ett etablerat arbetsnamn innan det fastställdes" (s. 616). Kategorinamn i stort antal och av olika slag redovisas. I Vasastaden finner vi sålunda inom kategorin "kvinnliga föregångare" *Sonja Kovalevskys Gata* efter Sveriges första kvinnliga professor (s. 325). Andra gatunamn i Vasastaden utifrån samma motiv är *Ninni Kronbergs Gata* efter en näringsfysiolog (s. 318) och *Johanna Hedéns Gata* efter en barnmorska och fältskär (s. 316). I Liseberg möter man i stället namn som anknyter till "legenden om Staffan Stallare och äldre julseder" såsom *Annandagsvägen*, *Baltasarsbacken* (efter *Balthasar*, en av Helga tre kungar), *Fem Fålers Brunn*, *Staffan Stallares Väg* och *Tre Kungars Lund* (s. 449 f.). Utifrån motivet "den nordiska barnlitteraturen" möter en rad namn i Mariehäll som *Dartanjangs Gata* (efter Barbro Lindgrens *Loranga, Masarin och Dartanjang*), *Kraker Spektakels Gata* (efter Lennart Hellsings *Kraker Spektakel*) och *Mamma Muparken* (efter Jujja och Tomas Wieslanders *Mamma Mu och Kråkan*) (s. 612 ff.). Namnmotivet "svenska vattendrag" slår igenom vid namngivningen i Bagarmossen med *Byälvsvägen*, *Djupågatan*, *Fyrisgränd*, *Nissastigen*, *Nossagränd* och *Tidagränd* (s. 359 f.). I Stureby har namn med anknytning till "svenska pappers- och pappersmassefabriker" kommit till användning, varvid man möter *Billerudsvägen*, *Billingsforsvägen*, *Bollstavägen*, *Brättnevägen*, *Domsjögränd*, *Gideågränd*, *Hallstanäsvägen*, *Lessebovägen* och *Mölnbackavägen* (s. 495 ff.). "Norrländska ortnamn" utgör det sammanhållande kittet i namn i Räcksta med t.ex. *Alnötorget*, *Hackåsgränd*, *Offerdalsgatan* och *Tärnabytorget* (s. 643 ff.). Och i Flysta finns namn hörande till kategorin

”inlandsisen”: *Berghällsvägen, Gråbergsstigen, Gråstensvägen, Jökelvägen, Rullstensvägen* och *Rösvägen* (s. 576 ff.). Det lite originella motivet ”tobaksrökning” karakteriserar namn i Hökarängen, där vi har *Cigarrvägen, Munstycksvägen, Piprensarvägen, Sjöskumsvägen* och *Tobaksvägen* (s. 432 f.). Boken avslutas med en utförlig käll- och litteraturförteckning, varpå följer ett femtiosidigt ortnamnsregister över namn på byar, gårdar, torp och lägenheter m.m. samt över stadsdelar, gator och allmänna platser. *Stockholms gatunamn* innehåller en generös mängd bilder som visar byggnader, personer, utsnitt från kartor m.m. Dessa bilder har i första hand hämtats ur Per Anders Fogelströms privata bildsamling, vilken numera förvaras vid Stockholms stadsmuseums bildarkiv. Även i övrigt har Stadsmuseet bidragit med bilder. Med hjälp av korta men innehållsrika ingresser till avsnitten om de olika stadsdelarna får man en snabb historisk överblick, och de följande namntolkningarna är koncist och pedagogiskt redovisade. Boken är en guldgruva som starkt rekommenderas till alla dem som är intresserade av hur urban namngivning går till i praktiken.

L.-E.E.